

KİTAP TANITIMI/BOOK PRESENTATION

Genlere Müdahale - İlahi Kader İlişkisi, Berat Sarıkaya, Pınar Yayınları, İstanbul-2014, 240 s.

Mustafa BAL*

Genetik bilimi ve biyoteknoloji alanında yaşanan gelişmeler insan sağlığını koruma ve yaşam kalitesini artırma adına gelecek için umut vadediyor. Gen tedavileri ve kök hücreler üzerinde yoğunlaşan çalışmalar çok sayıda hastalıkların tedavisi için büyük bir ümit ışığı olmuş durumda. Genetik bilimi ile ilgili projelerin hedefleri doğrultusunda yakın gelecekte doğan her çocuğun boy uzunluğundan ömür uzunluğuna, zeka seviyesinden fiziki yapısına ve yakalanacağı hastalıklara kadar her türlü bilgiye, embriyo aşamasında iken ulaşmanın mümkün olacağı ve implantasyon öncesinde müdahale edilip genetik hastalıkların engelleneceği öngörülmekte. Pekî, söz konusu bilimsel çalışmalar kapsamında insan bedenine ve genetik yapısına yönelik yapılan müdahaleler teolojik açıdan hangi problemlere yol açmaktadır? İnsan iradesinin gücü ve sınırları nelerdir? İnsan Allah'ın koyduğu kanunları değiştirme, fıtrata müdahalede bulunma imkânına sahip midir? Kök hücre araştırmaları, İnsan Genom Projesi ve bu sahada yapılan diğer çalışmalarla insanın genetik yapısında meydana getirilen değişiklikler Allah'ın iradesine ve yaratılış yasalarına müdahale etme anlamına gelir mi?

Berat Sarıkaya'nın doktora tezi olarak hazırlamış olduğu ve "Genlere Müdahale-İlahi Kader İlişkisi" başlığıyla yayımlanan kitap, yirmi birinci asrın bilimi olarak kabul edilen genetik ve mikrobiyoloji alanındaki çalışmaların kelimeler açısından konumunu ele alıyor. Konuyu kelimelerin temel meselelerinden olan ilahî irade ve insan hürriyeti, kader inancı ve insanın fiiller üzerindeki etkinliği perspektifinden değerlendiren yazar, bilimin ortaya koyduğu somut gerçeklerin teolojik bakış açısıyla ne ifade ettiğini tespit etmeyi hedefliyor.

Eser genetik bilimi hakkında genel bilgiler veren giriş kısmının ardından iki bölümden oluşuyor. Sarıkaya kitabının giriş kısmında genetik biliminin tarihçesine kısaca yer verdikten sonra bu bilimle ilgili temel kavramların ne anlama geldiğini, sade ve anlaşılır bir dille izah ediyor. Bu bağlamda hücre, DNA, gen, mutasyon gibi terimlerin tarifini yapıp işlevleri hakkında bilgi veren yazar, bölüm sonunda insanın gen haritasının çıkarılmasına dair

* Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi ABD.

faaliyetlerin yürütüldüğü İnsan Genom Projesi kapsamında yapılan çalışmalara ve bu çalışmaların neticelerine değiniyor.

Sarıkaya kitabının ilk bölümünde “Genetik Açından Canlıya Müdahale Yolları” başlığı altında insanın genetik yapısına yapılan müdahalelerde hangi yöntemlerin kullanıldığını ortaya koyuyor. Hücrelere müdahale, kök hücre yoluyla yapılan tedaviler, genlerin kopyalanması ve transfer edilmesi, ilaç yoluyla genlere müdahale edilmesi, implantasyon öncesinde genler üzerinde tercihte bulunulması gibi metotları tek tek ele alan yazar, bilim adamlarının bu yolları kullanarak yaptıkları genetik çalışmalara örnekler veriyor. Bu çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar ve tedavi yöntemlerinin başarısı hakkında kat’edilen mesafeye dikkat çeken Sarıkaya, aynı zamanda çeşitli kesimler tarafından dile getirilen ahlaki kaygılara da değinip yer yer eleştirel değerlendirmelerde bulunarak söz konusu müdahalelerin ne derece etik olduğunun sorgulanmasının gerekliliğine işaret ediyor.

Eserin asıl teması olan genetik müdahalelerin kaderle olan ilişkisi ve bu minvalde ortaya çıkan teolojik sorunlar, kitabın yekününü teşkil eden ikinci bölümde ele alınıyor. Sarıkaya teolojik açıdan problemin iki vechesi bulunduğuna işaret ediyor: Genetik müdahalelerde aktif rol alan, özne/fail konumunda olan insan ve bu müdahalelerden etkilenen, nesne/meful konumunda olan insan.

İlk olarak insanın özne olduğu, yani genetik müdahalelerin faili konumunda bulunduğu yönden meseleye yaklaşan yazar bu bölümde insanın Allah’ın iradesine, yaratma usulüne ve kudretine karşı bir iradeye sahip olup olmadığı, insanın eylem özgürlüğü ve bunları gerçekleştirecek kudretinin var olup olmadığı, eğer yoksa bütün bu genetik gelişmelerin Allah’ın irade ve kudreti kapsamında mı gerçekleştiği sorularına cevap arıyor. Bu bağlamda “irade” kavramını derinlemesine ele alan yazar Cebriyye, Mu’tezile, Ehl-i Sünnet kelimcileri, İslam ve batı filozoflarının irade kavramına yaptıkları tanımlara ve Allah’ın mutlak iradesi ile insanın irade alanı hakkındaki tartışmalara yer veriyor. Ardından genetik müdahale yöntemlerinin insanın irade sahası içerisinde olup olmadığını irdeleyen Sarıkaya, eserinin bu bölümünde “yaratma” kavramını, Allah’ın yoktan var etmesinin ne anlama geldiğini ve bu fiilin insana nispetinin ne şekilde olacağını izah ederek konuya açıklık getiriyor. Tüm bu bilgiler ışığında yaratılışa müdahalenin mümkün olup olmadığını, insanın bu alandaki gücünün sınırlarını, ilgili ayetlerden ve kelam ilminin verilerinden istifade ederek ortaya koyuyor.

Sarıkaya, genetik müdahalelerde nesne konumunda yer alan insan açısından konuyu ele aldığı bölümde insanın fitratının ne anlama geldiğini açıklayıp fitratın değiştirilmesinin imkânı, genlere yapılacak müdahalelerle insan davranışları üzerinde bir tasarrufta bulunmanın mümkün olup olmadığı

konularını tartışıyor. Kuran'da insan doğasını açıklayan ayetler üzerinden “nefis” ve “fitrat” terimlerini irdeleyen yazar, ardından insan tabiatının değişime açık olduğunu ve bireysel anlamda insan fitratının çevresel faktörlerle değiştirilip bozulabileceğini ifade ettikten sonra şu değerlendirmeyi yapıyor: “İnsanî niteliklerimiz ve aslında bizi biz yapan özelliklerimiz hangi amaç uğruna değiştirilecektir? Acı ve ızdıraptan kurtulmak, çok uzun yaşamak, daha başarılı olmak vb. amaçlar için mi? Şayet böyle ise, bu durumda insanın insan olma ve dünyada var olma amacının unutulduğunu söyleyebiliriz.”

Genetik müdahale yolları kullanılarak ömrün uzatılması amacıyla yürütülen laboratuvar çalışmalarına yer veren Sarıkaya, bu konuyu teolojik açıdan değerlendirmek için öncelikle “ecel” kavramının mahiyetini açıklıyor. Kelam ekollerinin ömür ve ecel terimleri hakkındaki yaklaşımlarını irdeleyen yazar daha sonra çağdaş bilimin verilerine göre insan ömrüne etki eden faktörlere değiniyor. Bu veriler ışığında, genlere yapılacak müdahalelerle ecele etmenin imkânı ve insan ömrünün uzatılmasının mümkün olup olmadığını izah ediyor.

Sarıkaya, genetik faaliyetlerde nesne konumundaki insan bağlamında son olarak genetiğin insan davranışları ve kişilik üzerindeki etkileri meselesini ele alıyor. Nesiller arası bilgi aktarımının büyük oranda genlerle gerçekleştiğinin kabul edildiğine değinen yazar, eserinin bu bölümünde genlerle insan davranışlarının nasıl ilişkilendirildiğine, psikologların tarihi süreçte konuyla ilgili savdukları görüşlere yer veriyor. Davranışın biyolojik ve çevresel belirlenimini ayrı ayrı izah ettikten sonra insan davranışlarına genetik müdahale yoluyla etki etmenin imkânını tartışıyor. Bölüm sonunda insana yönelik genetik müdahalelerin etik açısından değerlendirmesini yapıp ahlakî sınırını sorgulayan Sarıkaya, yapılan tüm çalışmalarda insanın saygınlığının esas alınması gerektiğine ve genetik gelişmelerde mümkün olan her yöntemin, sonucundaki fayda veya zarar dikkate alınmadan uygulanmasının yanlış olacağına vurgu yapıyor.

“Genlere Müdahale-İlahi Kader İlişkisi” adlı kitap, insana yönelik genetik müdahaleler kapsamına giren konuları, teolojik perspektiften bir bütün halinde değerlendiren ilk eser olması hasebiyle büyük önem arz etmektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalar için referans niteliğinde olan bu eser, çağımızın önemli bir problemi olarak görülen genetik çalışmaların kaderle olan münasebeti konusunda ufuk açıcı bir çalışma olmuştur. Sarıkaya eserinde biyoloji, genetik ve teoloji alanında -özellikle bilimsel kavramlar açısından bakıldığında- ağır konuları ele almış olmasına rağmen sade ve betimleyici bir üslup kullanarak konuların kolay anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Son olarak diyebiliriz ki bu eser, yirmi birinci asrın en gözde ve hızla gelişen bilimi olarak genetiğin ortaya koyduğu proje ve çalışmalara, Kuran ayetleri ışığında göz atmak ve meseleleri kelam ilminin esasları açısından değerlendirmek için önemli bir kaynaktır.